

Задирака Пилип Макарович — зоолог, педагог, дослідник ссавців Криворіжжя

Володимир Стригунов, Ігор Загороднюк

Криворізький педагогічний університет, м. Кривий Ріг
e-mail: vl.strigunov@gmail.com, orcid 0000-0002-6004-1408

STRYHUNOV, V., I. ZAGORODNIUK. Zadyraka Pylyp Makarovich, a zoologist, teacher, and researcher of mammals of Kryvyi Rih Region. — Pylyp Zadyraka (1890–1944) was a zoologist, a graduate of the Kherson Pedagogical Institute (1922) and a post-graduate of Odessa Institute of Public Education (1926–1929). He worked at Kherson Pedagogical Institute (1923–1924), Kherson Agricultural Institute (1923–1932), Nikopol Pedagogical Institute (1932–1935), and Kryvyi Rih Pedagogical Institute (1935–1941). In Kryvyi Rih, he studied the fauna and ecology of rodents of Kryvyi Rih region. In 1941, he was transferred to Chernivtsi University and later he worked in Lviv.

Біографічні деталі

Пилип Макарович Задирака народився 27 жовтня 1890 р. в с. Інгуло-Кам'янці Новгородківського р-ну Одеської обл. (Олександрійського уїзду Херсонської губ.), у сім'ї селян. Вже у 22 роки, з 1912 до 1914 р. працював завідувачем земської школи с. Новогригорівки, а в 1914–1918 рр. — с. Варварівки Долинського району Миколаївської обл. Рік з цього часу (1916–1917 р.) пішов на службу рядовим у царській армії. Зі школи пішов через переслідування німецькими окупантами (з автобіографії).

У 1918–1922 рр. навчався на природничому відділенні Херсонського педагогічного інституту, де отримав кваліфікацію біолога-зоолога. Трудовий шлях почав як педагог. У 1922–1924 рр. працював завідувачем профшколи м. Херсон та одночасно у 1923–1924 р. — асистент кафедри зоології Херсонського педінституту. У 1923–1932 рр. працював асистентом (1923) і доцентом (1929) зоології та ентомології Херсонського сільськогосподарського інституту.

Рис. 1. Пилип Задирака (1890–1944) — зоолог, організатор кафедри зоології у Криворізькому педінституті. Фото з особової справи. 1935 р. Автор невідомий. Для написання статті використано матеріали особової справи П. М. Задираки з архіву Криворізького педагогічного університету.

Протягом трьох років, у 1926–1929 рр., без відриву від викладання в Херсоні, навчався в аспірантурі Науково-дослідної кафедри біології Одеського ІНО (кер. Д. Третяков). Звання доцента отримав 1929 р. без здобуття наукового ступеня. У червні 1931 р. арештований за участь у «Спілці визволення України», проте у березні 1932 р. справу закрито через відсутність доказів (Архів управління СБУ в Херсонській обл., Справа 4967 ФС). Це, очевидно, було однією з причин переїзду на нове місце — до Криворіжжя.

Протягом 1932–1935 рр. працював у Нікопольському педінституті на посаді професора зоології та декана факультету природознавства. Звання професора отримав 1933 р. рішенням Державної кваліфікаційної комісії Наркомосвіти УРСР, без здобуття наукового ступеня. З вересня 1935 р. — у Кривому Розі, де отримав посаду в. о. професора кафедри зоології Криворізького педагогічного інституту. Завідував кафедрою зоології до 1938 р. (його змінив К. К. Фасулаті), два роки був деканом факультету (дані з автобіографії).

Весною 1940 р., після приєднання до України Буковини, переведений до Чернівецького університету. Подальша доля не ясна. Є інформація, що він працював у Львівському університеті ім. І. Франка до 1944 р., помер у Львові 29.10.1944 та похований на Личаківському цвинтарі разом із дружиною Ольгою Адамівною (19.11.1899–13.09.1967) (Wikuser 2021).

Доробки в галузі теріології

В аспірантурі Одеського ІНО (1926–1929) планувалася наукова робота з вивчення морфології та філогенії ракоподібних. Проте при переїзді до Кривого Рогу тема була змінена на вивчення шкодочинних у сільському господарстві гризунів: «Видовий склад дрібних гризунів та їхнє економічне значення». Свої дослідження науковець проводив на перелогах в околицях Кривого Рогу (матеріал зібрано у 1939–1940 рр. біля сіл Новий Кривий Ріг та Вільне і Гурівського лісу). Результатом цих досліджень стала ґрунтовна стаття по біології крапчастого ховраха, опублікована у «Наукових записках педінституту», вже коли дослідник переїхав до Чернівців (Задирака 1941).

У Криворізькому педінституті працював над організацією кафедри зоології, облаштуванні лабораторій, розробці навчальних дисциплін. Читав «Зоологію хордових», вів лабораторні заняття та польову практику. За спогадами проф. І. А. Добровольського, Пилип Макарович — «... досвідчений і ерудований зоолог, успішно досліджував гризунів. Лекції читав дуже цікаво, його живі розповіді про життя тварин, їх поведінку викликали великий інтерес у студентів.».

Рис. 1. Пилип Задирака у кабінеті (видні муляжі голів прадавніх людей). Автор невідомий, бл. 1939–1940 р. Фото з сайту <https://wiki.library.kr.ua>

Інші важливі деталі

У час навчання в Херсоні на 4-му курсі (1922) увійшов до осередку «Спілки визволення України», був його активним учасником і підтримував зв'язки й після навчання (WikiUser 2021). За цю діяльність 06.1931–03.1932 був під арештом, проте звільнений через недоказовість звинувачень.

Дисертація, започаткована в галузі морфології та філогенії ракоподібних (1926 р.), так і не завершена (найімовірніше, через арешт і через припинення діяльності одеського Зообіну). В автобіографії (25.02.1938) відмічено про підготовку статті про ембріологію річкового рака, статті про птахів Херсонщини і 10 публікацій з ентомології. Нами такі праці не виявлено¹.

Очевидно, що Задирака був натхненним педагогом і дослідником, проте його наукова кар'єра скоро згасла. Цей приклад є типовим для тогочасної науки: науковці мали поєднувати свої наукові інтереси з можливостями отримання заробітку в межах свого фаху, чим було викладання. Окрім того, в ті буремні часи навіть столичні науковці мали проблеми з організацією експедицій (транспорт, спорядження, побут, засоби збору матеріалу), тому реалізація первинних поривів у ті часи була вкрай обмеженою реаліями життя.

Попри те, що ім'я Задираки було забуто, на сайті Криворізького університету ще 2005 р. був анонс «14.09 — 115 років від дня народження Задираки Пилипа Макаровича (14.09.1890; с. Інгуло-Кам'янка Новгородківського району — 1953) — вченого-зоолога, автора більш 50 наукових праць».

Література

- Свтушенко, С. Х., М.Т. Заруднева. 2001. Розвиток зоологічних досліджень на кафедрі зоології Криворізького педуніверситету. *Зоологічні дослідження в Україні на межі тисячоліть* (Матеріали Всеукраїнської зоологічної конференції). «І.В.І.», Кривий Ріг, 4–5.
- Задирака, П. М. 1941. До вивчення біоекологічних особливостей крапчастого ховраха (*Citellus suslicus odessanus* Nord.). *Наукові записки Криворізького держ. педінституту*, 1: 109–136.
- Стригунов, В. І. 2018. До історії розвитку орнітології на Криворіжжі. *Криворізький університет, електронна бібліотека online*. <https://bit.ly/3pNNDKp>
- Wikiuser. 2021. Задирака Пилип Макарович. *Видатні особистості Кіровоградщини*. ОУНБ ім. Д. І. Чижевського. (вебсайт <https://wiki.library.kr.ua/>). 11.02.2021. <https://bit.ly/3HxrWoc>

СТРИГУНОВ, В., І. ЗАГОРДНЮК. Задирака Пилип Макарович — зоолог, педагог, дослідник ссавців Криворіжжя. — Пилип Задирака (1890–1944) — зоолог, випускник Херсонського педагогічного інституту (1922) та аспірантури Одеського інституту народної освіти (1926–1929). Працював у Херсонському педагогічному інституті (1923–1924), Херсонському сільськогосподарському інституті (1923–1932), Нікопольському педагогічному інституті (1932–1935), Криворізькому педагогічному інституті (1935–1941). У Кривому Розі вів дослідження фауни та екології гризунів Криворіжжя. 1941 р. переведений до Чернівецького університету, згодом працював у Львові.

¹ З автобіографії: «Птахи місцевого краю і їх значення в сільському господарстві» — в ювілейному збірникові Херсонського с-г інституту за 1924 рік.